

Ante Milošević

Ranokarolinška brončana ostruga iz korita rijeke Cetine u Sinjskom polju

Ante Milošević
HR, 21000 Split
Muzej hrvatskih arheoloških
spomenika
S. Gunjače b.b.

UDK: 904:739.7(497.5 Sinj)"7"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 2. 5. 2006.
Prihvaćeno: 15. 5. 2006.

U prilogu se nastoji odrediti vremenska i kulturna pripadnost novopronađene brončane ostruge iz korita Cetine u Sinjskom polju. S obzirom na apsolutne joj tipološke podudarnosti s ostrugama iz Vrbljana (u današnjoj Bosni i Hercegovini) i Sundremde (u Tiringiji u Njemačkoj), utvrđuje joj se pripadnost ranokarolinškom krugu druge polovine 8. stoljeća.

Ključne riječi: brončana ostruga, ranokarolinško doba, rijeka Cetina

Slika 1.
Zračna snimka jadranskog bazena i položaj nalaza ostruge u koritu Cetine
uzvodno od Trilja (foto: Z. Alajbeg).

U posljednjih petnaestak godina u koritu rijeke Cetine, na prijelazu Mali Drinić uzvodno od Trilja (sl. 1), pronađeno je nekoliko stotina vrijednih arheoloških predmeta od kojih je većina nabavljena za Muzej Cetinske krajine u Sinju.¹ Od vremenski raznorodnih predmeta prikupljenih za taj Muzej najmanje ih pripada ranosrednjovjekovnome dobu, a tek dva su ranokarolinške provenijencije; masivno željezno koplje s krilcima² i lagana brončana ostruga,³ o kojoj ću kratko izvijestiti u ovome prilogu što ga s radošću posvećujem prof. Ivanu Maroviću, dugogodišnjem uspješnom istraživaču cetinskoga područja. Sa zahvalnošću se sjećam njegove nesebične mi podrške u vrijeme kada sam počeo raditi u sinjskome muzeju, a također i iskrene potpore koju mi je pružao u vrijeme dugotrajnih i opsežnih arheoloških iskopavanja u Bisku 1984. i 1985. godine.

Ostruga je izlivena od bronce (sl. 2). Ravnoga je ostružnog luka kojemu krakovi imaju trokutasti presjek. Na lučnom spoju krakova je profilirani trn, a na njihovu kraju su ušice paralelne s lukom ostruge. Ušice su s vanjske strane ukrašene sa po dvjema nasuprotnim kukama (sl. 3). Ukupna dužina joj je 12,8 cm, od čega na trn otpada 2,8 cm. Širina joj je 5,7 cm. Ovakvim tipološkim osobinama lagana brončana ostruga iz korita Cetine jedinstven je nalaz s područja ranosrednjovjekovne hrvatske države.⁴

Važne tipološke i kronološke odrednice ostruge iz Cetine su profilirani trn i ušice za pričvršćivanje remenja okomito postavljene prema krakovima, što je među do sada pronađenim primjercima u Hrvatskoj sasvim rijetka pojava. Koliko nam je

poznato, tako je urađen još samo jedan primjerak s nepoznatog nalazišta (vjerojatno kninska okolica), no, taj je bitno drugačijih osobina. Riječ je o masivnoj željeznoj ostrugi koja kao jedini ukras ima brončani prsten na trnu ukrašen nasuprotno šrafranim trokutima s bisernim nizom na rubovima (sl. 4).⁵ Te ostruge su, čini se, proizvod ranosrednjovjekovnih hrvatskih oružara koji su radili po karolinškim uzorima. Bjelodano je to iz činjenice da su upravo takve ostruge (osim jednoga izdvojenog nalaza u Zalavaru na obali Blatnog jezera u Mađarskoj) do sada nađene samo na širem području istočnojadranskoga zaleđa, što nam je dalo povoda da ih odredimo kao ranosrednjovjekovne "ostruge hrvatskoga tipa"⁶ Tipološki gledano, ostruga iz Cetine, kao vjerojatni import iz karolinškog svijeta, ovima može biti tek uzorom. Kako je već uočeno, ovakve lagane brončane ostruge, posebno s obzirom na profilirani trn, mogle su biti i prototipom nešto kasnijim željeznim ostrugama kakve su se proizvodile tijekom 9. i u 10. stoljeću, na što upućuju nalazi iz grobova na Crkvini u Biskupiji (sl. 5).⁷ Pretpostavlja se da su i ove tanke željezne ostruge u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj produkt lokalnih radionica, no, tipološki vrlo slični, relativno brojni primjerci, u novije vrijeme pronađeni i kod alpskih Slavena (nalazišta Ljubljana, Poštela, Ajdna nad Potoki, i osobito Gradišće nad Bašljem),⁸ ovakvu pretpostavku dovode u dvojbu.

1 Milošević 1999, str. 203-210; Milošević 2003, str. 16-23.

2 Milošević 2000a, str. 132-133. Usp. također i kat. jedinicu IV. 120 u: Milošević 2000b, str. 253-254.

3 Milošević 2005, str. 259-260, T. 51. 2.

4 Opširnije o do sada pronađenim ranokarolinškim i karolinškim ostrugama iz Hrvatske usp. Vinski 1977-1978, str. 157-162; Jelovina 1986, str. 11-13; Milošević 2000a, str. 120-122; Milošević 2001, str. 106-112.

5 Jelovina 1986, str. 38. T. XXI. 221, 224.

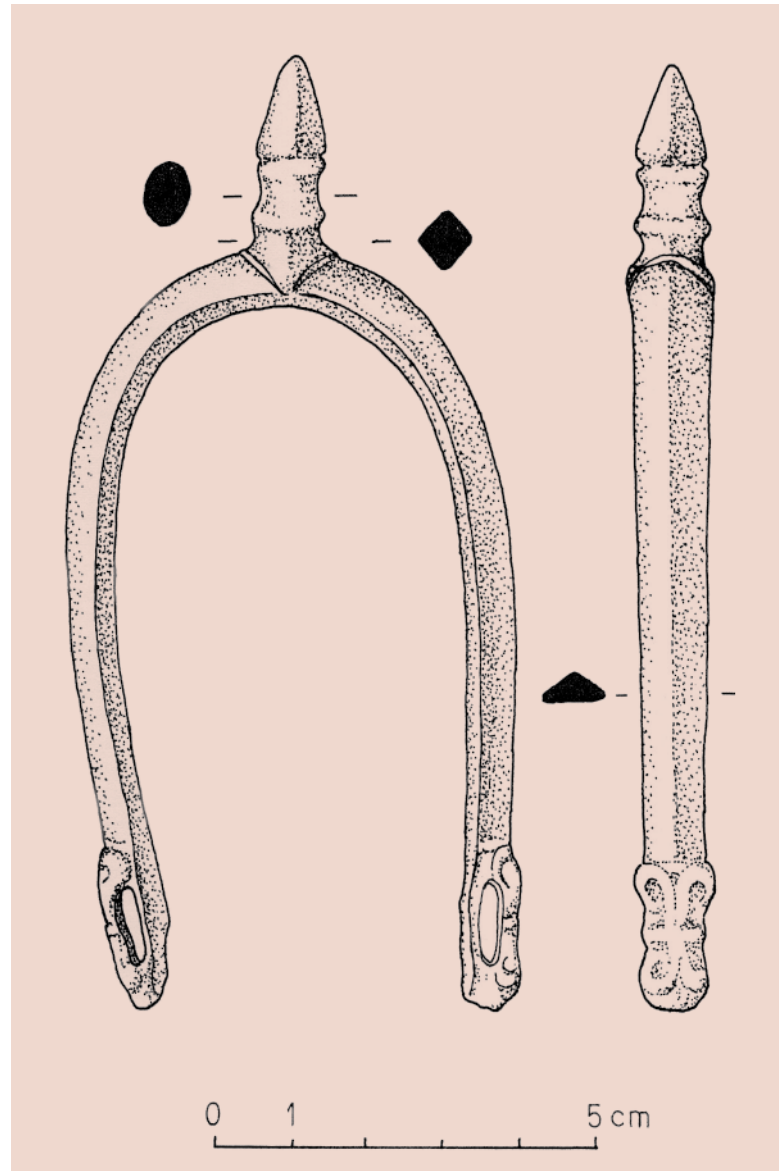
6 Milošević 2000a, str. 120-122. Usp. i kartu rasprostranjenosti na str. 121.

7 Vinski 1977-1978, str. 162, T. VIII; Jelovina 1986, str. 25-26, T. 8. 106-107, T. 9. 108, 109. Usp. također i Zekan 1994, str. 71, gdje se pogrešno, *per analogiam*, u istu tipološko-kronološku ravan s laganim brončanim ostrugama profiliranog trna navode i dva biskupijska željezna primjerca. Ne citirajući Z. Vinskoga koji (kao i Jelovina) prethodno, s istoga dalmatinskoga nalazišta, donosi četiri primjerca, preuzima njegov zaključak o radioničkom porijeklu vrbiljanske ostruge u Porajnju u drugoj polovini 8. stoljeća.

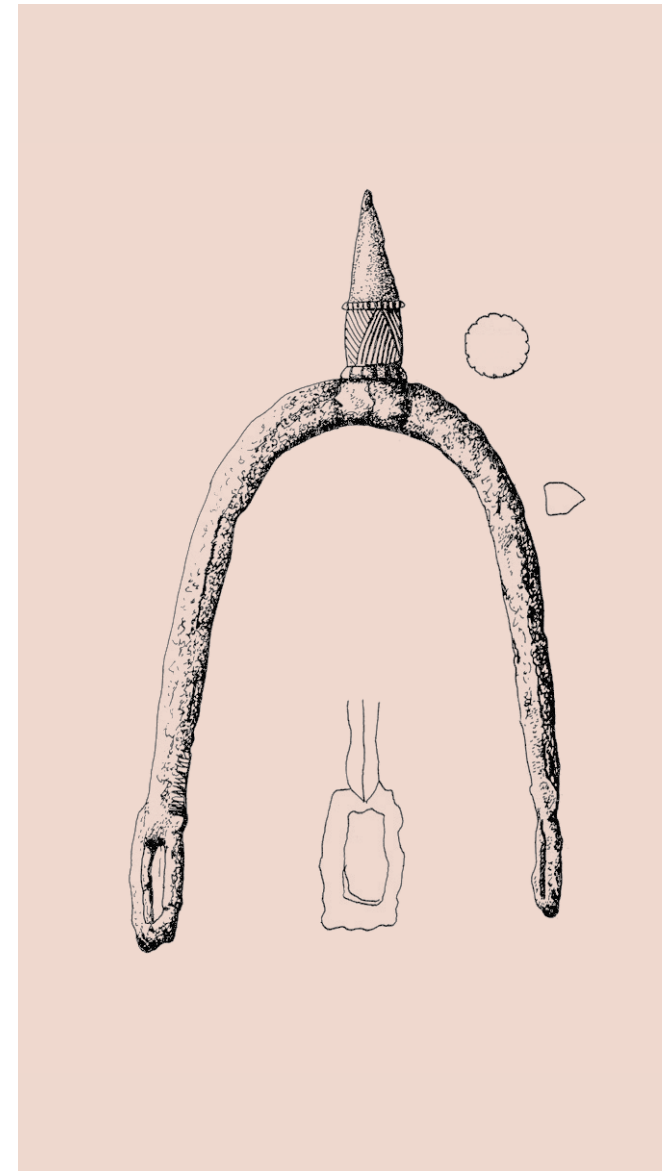
8 Od Riljanov do Slovanov. Predmeti, 2001, str. 96-97, 101, 104.

Slika 2.
Brončana ostruga iz Cetine (foto: Z. Alajbeg).

Slika 3.
Brončana ostruga iz Cetine (crtež: M. Palčok).

Slika 4.
Ranosrednjovjekovna željezna "ostruga hrvatskog tipa" s nepoznatog nalazišta u Dalmaciji (prema: D. Jelovina)

U širem, pak, okruženju cetinska je ostruga tipološki vrlo bliska primjerku iskopanom u ranosrednjovjekovnom kastrumu u Gornjim Vrbljanima na izvoru Sane (sl. 6/1).⁹ Pronađena je uz luksuzni jezičac koji je također proizvod franačkih radionica ranokarolinškog obilježja, vjerojatno trgovinom importiran ili donesen kao dio ratničke ili misionarske opreme tijekom druge polovine 8. stoljeća.¹⁰ Za jezičac, koji je napravio Tetgis, utvrđeno je da pripada tzv. "stilu Tasilova kaleža",¹¹ a mi smo nedavno pokušali pretpostaviti da se upravo u imenu Tetgisa krije i ime majstora Tassilovog kaleža, za koji se pretpostavlja da je izrađen oko 777. godine.¹²

Osim spomenute analogije s ostrugom s izvora Sane, rijetke su joj izravne paralele i u ostatku onovremene Europe. Tek približno slični primjerci nađeni su na području današnje Nizozemske i južne Njemačke,¹³ jednako kao i brojni drugi nalazi ovima sličnih ostruga kojih su značajka ušice okomito postavljene prema krakovima.¹⁴ Za datiranje ostruge iz Cetine, međutim, vrlo je zanimljiva jedna gotovo istovjetna ostruga nađena u Tiringiji, u grobu 27 germansko-slavenskoga groblja na položaju Sundremda u mjestu Rudolfstadt nedaleko od Jene (sl. 6/2). Pretpostavlja

se da je u grob dospjela u kasnome 8. ili početkom 9. stoljeća,¹⁵ no, kako je nađena uz jedan neukrašeni pojasni brončani jezičac sa završetkom u obliku stilizirane životinjske glave, morfološki vrlo sličan istovremenim jezičcima ukrašenim životinjskim ornamentima, može se pretpostaviti i ranija njezina datacija, okvirno u drugu polovinu 8. stoljeća.¹⁶ Kao tipološka usporedba s ostrugom iz Cetine, s obzirom na slično koncipirane ušice na krajevima krakova, još se može navesti jedan u potpunosti ukrašen primjerak iz Barlebena u porječju Elbe sjeverno od Magdeburga, te njoj slična ostruga sa sjevera Njemačke, s nalazišta Dunum u okrugu Wittmund iz kraja 8. ili samog početka

9. stoljeća.¹⁷ Ostruge s ušicama za remenje postavljene okomito prema krakovima pronađene su i na područjima napučenim Slavenima. Kronološko-tipološka analiza primjeraka pronađenih na prostoru današnje Slovačke (nalazište Pohansko), također ih određuje kao ranokarolinške artefakte nastale u drugoj polovini 8. i početkom 9. stoljeća.¹⁸

U cjelini, dakle, respektirajući postojeće načelne i potpune analogije, lagana brončana ostruga iz korita Cetine u Sinjskom polju pripada ranokarolinškom kulturnom krugu. S obzirom na činjenicu da je među dosadašnjim ovakvim nalazima u Hrvatskoj tipološki unikat, treba pretpostaviti da je riječ o onodobnom importu, no,

9 Bojanovski 1976, str. 251-252; Vinski 1977-1978, str. 144, 157-158; Zekan 1994, str. 61, 71.

10 Vinski 1977-1978, str. 162.

11 Wamers 1999, str. 460-463.

12 Milošević 2000a, str. 113; Milošević 2005, str. 255-256.

13 Vinski 1977-1978, str. 157-158.

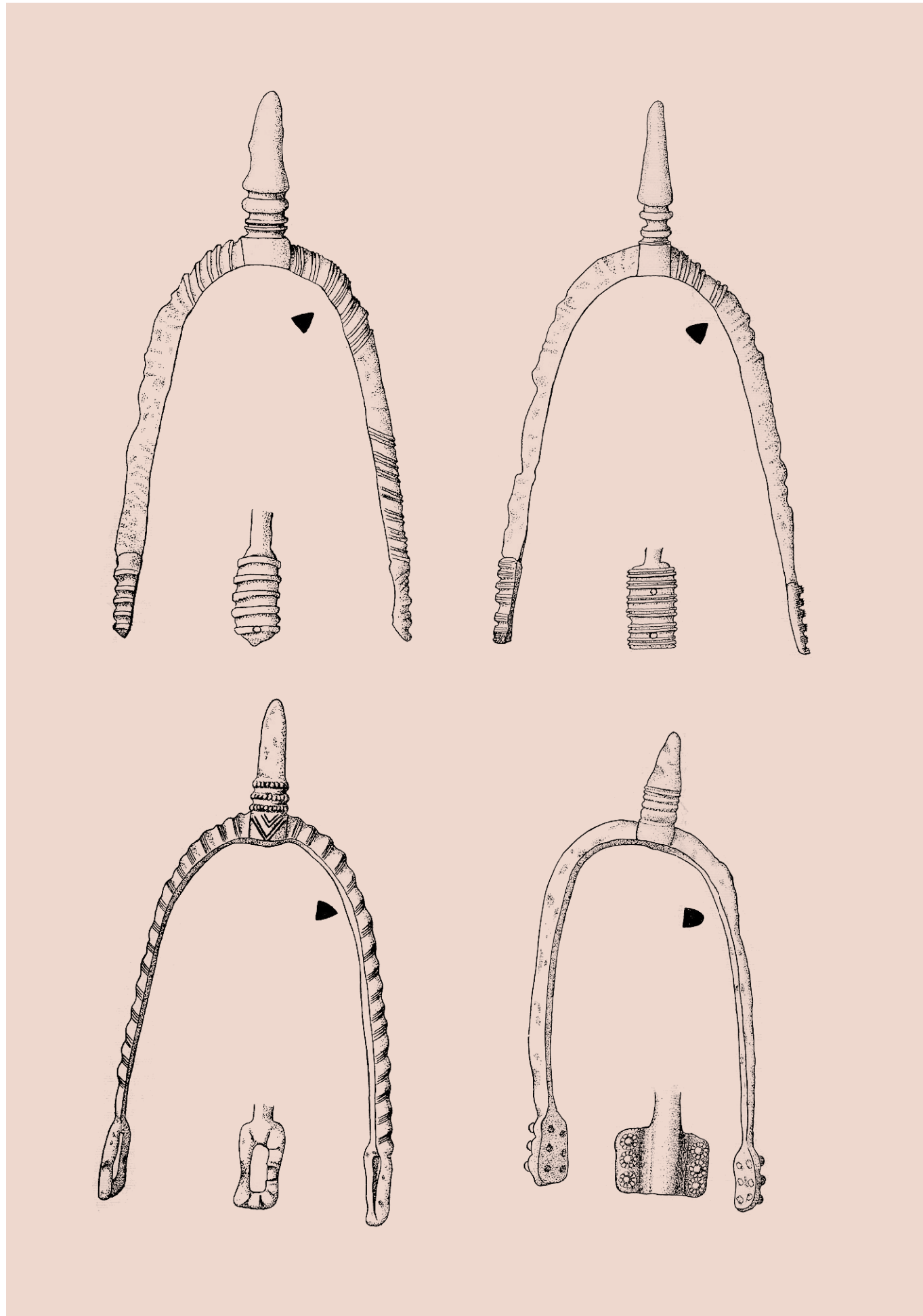
14 Stein 1967. Usp. nalaze iz Allinga (T. 33. 4), Pfahlheima (T. 34. 1, 3, 4), Eltvilla (T. 43. 1) i Frankenhofena (sl. 32, 1, 2). U istoj knjizi, na T. 107. je i karta rasprostranjenosti približno sličnih oblika ostruga nađenih u Njemačkoj i njoj susjednim državama.

15 Werner 1969, str. 502, T. 26. d.

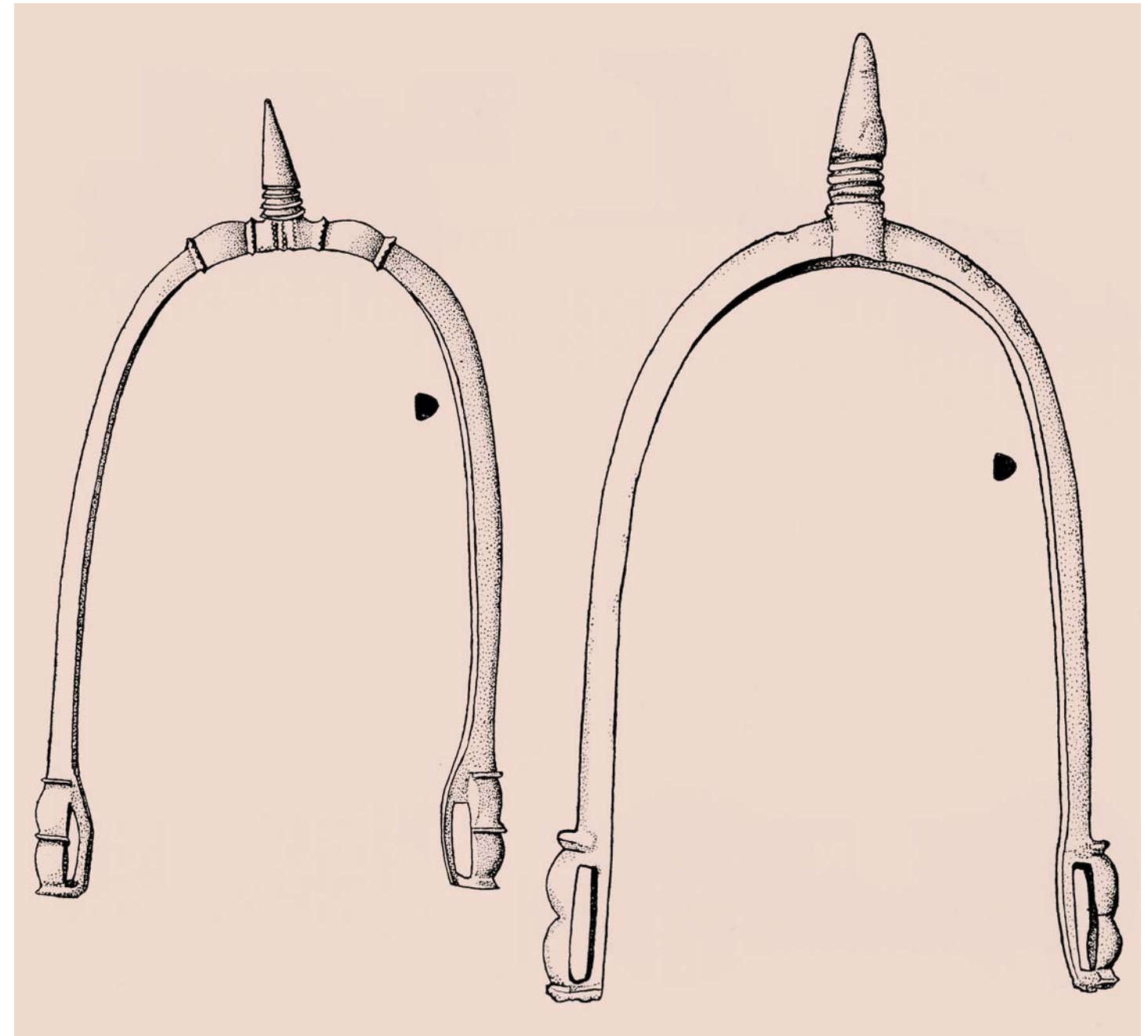
16 Giesler 1974, str. 528-530, sl. 4/34.

17 Giesler 1974, str. 532-533, sl. 4/2; Menghin 1980, str. 264-265, Sl. 32.

18 Bialeková 1977, str. 106, 123-124. Prema Bialekovej ostruge ovakvih osobina razvrstane su u tip Ila.

Slika 5.
Ranosrednjovjekovne željezne ostruge iz Biskupije kod Knina (prema: Z. Vinskom).

Slika 6.
Ranokarolinške brončane ostruge: 1. Gornji Vrbljani, 2. Sundremda (prema: Z. Vinskom).

ne iz središnjih oružarnica franačke države u Porajnju,¹⁹ nego s njezina istočnog ruba ili, što je vjerojatnije, iz nordijskih zemalja. Na to upućuje disperzija dosadašnjih potpuno analognih joj nalaza po istočnom obodu Franačkog carstva, kao i činjenica da se i neki drugi primjerci oružja ranokarolinškog obilježja pronađeni u Hrvatskoj, radionički mogu slično odrediti. Već smo, naime, upozoravali na tipološke podudarnosti ranokarolinškog mača iz Žeževice (Poletnica) prema nalazima iz Haithabua, nalazišta nedaleko od

današnje njemačko-danske granice,²⁰ te koplja s krilcima iz korita Cetine uzvodno od Trilja, prema nalazima iz alpskoga područja i daleke Birke u Švedskoj.²¹ Dodatno je zanimljivo da je u svim ovim slučajevima vjerojatno riječ o oružju iz, okvirno, druge polovine 8. stoljeća. Prema postojećim analogijama, čini se da jednako treba datirati i novopronađenu ostrugu iz korita Cetine u Sinjskom polju i time u njoj prepoznati jedan od malobrojnih onodobnih nalaza ranokarolinških osobina u Hrvatskoj.

19 Tipološki potpuno analognu ostrugu iz Gornjih Vrbljana tako su odredili Vinski 1977-1978, str. 160 i Zekan 1994, str. 71.

20 Milošević 2000a, str. 131; Milošević 2001, str. 120, 124.

21 Milošević 2000a, str. 132-133; Milošević 2000b, kat. jed. IV. 120, str. 253-254.

Literatura

Bialeková 1977
D. Bialeková, *Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim (Typologie und Datierung)*, Slovenská archeológia, 25/1, Bratislava 1977, 103-158.

Bojanovski 1974
I. Bojanovski, *Ranosrednjovjekovno utvrđenje u Vrbljanima na Sani*, Glasnik Zemaljskog muzeja, N. s. 29, Sarajevo 1974, 245-255.

Giesler 1974
U. Giesler, *Datierung und Herleitung der Vogelformingen Riemenzungen. Ein Beitrag zur Archäologie der frühen Karolingerzeit*, u: Studien zur vor- und frühgeschthliche Archäologie (Festschrift J. Werner), München 1974, 521-543.

Jelovina 1986
D. Jelovina, *Mačevi i ostruge karolinškog obilježja u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika*, Split 1986.

Menhing 1980
W. Menghin, *Neue Inschriftenschwerter aus Süddeutschland und die Chronologie karolingischer Spathen auf dem Kontinent*, Erlanger Forschungen. Reihe A, Bd., 26, Erlangen 1980, 221-272.

Milošević 1999
A. Milošević, *Arhäologische Probeuntersuchungen im Flußbett der Cetina (Kroatien) zwischen 1990 und 1994*, Archäologisches Korrespondenzblatt 29/2, Mainz 1999, 203-210.

Milošević 2000a
A. Milošević, *Karolinški utjecaji u kneževini Hrvatskoj u svjetlu arheoloških nalaza*, u: *Hrvati i Karolinzi, Rasprave i vrela*, Split 2000, 106-139.

Milošević 2000b
A. Milošević, *Hrvati i Karolinzi, Katalog*, Split 2000, 253-254.

Milošević 2001
A. Milošević, *Influenze carolinghe nel principato croato alla luce dei reperti archeologici, Bizantini, Croati Carolingi*, Alba e tramonto di regni e imperi, Milano 2001, 97-127.

Milošević 2003
A. Milošević, *Numini Hippi fluvii*, Split 2003.

Milošević 2005
A. Milošević, *Oggetti preziosi, segni distintivi carolingi della Croazia. I tesori della Croazia altomedievale*, L'Adriatico dalla tarda antichità all'età Carolingia, Firenze 2005, 245-270.

Milošević 2005
A. Milošević, *Arheološki izvori za srednjovjekovnu povijest Cetine*. Disertacija, Zadar 2005.

Od Riljanov do Slovanov
Predmeti. (ur.: P. Bitenc i T. Knific), Ljubljana 2001.

Stein 1967
F. Stein, *Adelsgräber des Achten Jahrhunderts in Deutschland*, Berlin 1967.

Vinski 1977-1978
Z. Vinski, *Novi ranokarolinški nalazi u Jugoslaviji*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3. ser., sv. 10-11, Zagreb 1977-1978, 143-208, T. 1-17.

Wamers 1999
E. Wamers, *Insulare Kunst im Reich Karls des Großen*, u: 799 - Kunst und Kultur der Karolingerzeit. Karl der Große und papst Leo III. in Paderborn, 3, Mainz 1999, 452-464.

Werner 1969
J. Werner, *Sporn von Bacharach und Seeheimer Schmuckstück*, Deutsche Akademie der Wissenschaften. Schriften der Sektion für Vor- und Frühgeschichte 25, Berlin 1969, 497-506, T. 25-26.

Zekan 1994
M. Zekan, *Karolinški i poslijekarolinški nalazi iz Bosne i Hercegovine*, u: *Livanjski kraj u povijesti*, Split - Livno 1994, 55-79.

Summary

Early Carolingian Bronze Spur from the Cetina River Bed in the Sinjsko Polje Valley

Key words: bronze spur, Early Carolingian age, Cetina River

The paper aims at defining the time and cultural setting for the newly found bronze spur from the Cetina riverbed in the Sinjsko polje valley. Its absolute typological analogies with the spurs from Vrbljani (present-day Bosnia and Herzegovina) and Sundremda (in Tiringia in Germany), support its belonging to the early Carolingian items of the second half of the 8th century.

Considering the fact that it is typologically unique among the finds of this type in Croatia so far, an assumption should be made that it was imported at that time, but not from the central armories of the Franconian state, but from its eastern border or, more likely from the Nordic countries. The dispersion of the completely analogous finds leads to this conclusion, as well as the fact that some other examples of the early Carolingian weapons found in Croatia can be similarly defined, as far as the workshop is concerned. Namely, we have already noted the typological similarities between the early Carolingian sword from Žeževica (Poletnica) and finds from Haithabua (site not far from present-day border between Germany and Denmark), as well as between the spear with wings from Cetina riverbed near Trilj and finds from the Alps region and from far Brika in Sweden. It is also interesting that all these weapons can roughly be dated in the second half of the 8th century. The newly found spur from Cetina riverbed in Sinjsko polje valley should be dated similarly according to the existing analogies, and therefore should be acknowledged as one of the rare early Carolingian finds of that age in Croatia.

Translation: Jasminka Babić